LIBERTATEA (DE EXPRESIE) ȘI LIMITELE LIBERALISMULUI

Autor: Tudor-Alexandru Jinga | 25 februarie 2022

Libertatea de expresie este o condiție necesară ordinii liberale și unul dintre cele mai importante principii ale unei societăți libere și democrate. Auzim deseori invocat acest principiu mai ales în situațiile de tensiune politică și socială; în situații în care există o competitivitate puternică între două sau mai multe formațiuni ce concurează pentru poziții privilegiate și care încearcă prin diferite mijloace să-și înăbușe adversarul. Încălcarea libertății de expresie este fără doar și poate un sacrilegiu în contextul gândirii liberale; o linie roșie care, odată trecută, subminează înseși fundamentele liberalismului: libertatea, toleranța și pluralismul.

Liberalismul clasic este tocmai reacția și soluția cea mai puternică la *starea naturală de război* a oamenilor, așa cum o numește Hobbes. Prin formarea unor instituții neutre din punct de vedere valoric, liberalismul își propune să anuleze posibilitatea ca oamenii să își mai poată îngrădi reciproc și arbitrar libertățile. Liberalismul susține că una din diferențele sale specifice față de celelalte ideologii politice este realismul, dat fiind că liberalismul recunoaște și acceptă caracterul *pluralist* al lumii ca stare de fapt și nu încearcă să impună niciun fel de ideal după care lumea ar trebui să se muleze. În plus, tradiția gândirii liberale își are originea în iluminism, motiv pentru care toți oamenii sunt considerați egali, fiindcă toți oamenii sunt posesori de rațiune și, astfel, fiecare individ poate lua decizii pentru el însuși în deplină responsabilitate, fără să fie nevoie ca o altă entitate să decidă pentru el. Valoare libertății este supremă în viziunea liberală tocmai pentru că nimeni nu știe cu adevărat ce este cel mai bine pentru fiecare individ în afară de el însuși, dat fiind că posedă rațiune. Iar pluralismul este parte structurală a realității, neexistând nicio valoare sau credință care să se fi dovedit evident dominantă în raport cu celelalte valori sau credințe.

Tocmai din aceste motive, a doua cea mai importantă valoare liberală este *toleranța*. Din moment ce există o pluralitate de valori dintre care niciuna nu este superioară celorlalte

și, din moment ce fiecare om este posesor de rațiune și capabil să își aleagă propriile valori și credințe, niciuna dintre valorile existente nu trebuie să ajungă să le abolească pe celelalte. Prin urmare, condiția necesară pentru ca libertatea, pluralismul și, astfel, posibilitatea de a alege să fie posibile este *toleranța* multitudinii de valori sau bunuri dintr-o societate. Principul libertății de expresie este, așadar, numai una dintre expresiile gândirii liberale.

Există însă o problemă recurentă cu care se confruntă liberalismul din ce în ce mai mult în ultimii 50 de ani. Este vorba despre problema *limitelor*: există limite în construcția liberală? Există limite ale toleranței și ale libertății; limite ale libertății de expresie? Putem spunem că grație principiului libertății și al toleranței, putem face orice și orice poate și trebuie tolerat? Dacă nu este așa, atunci care sunt criteriile de referință ce definesc aceste limite și trasează aceste frontiere? Putem aminti în acest sens critica pe care Gertrude Himmelfarb o face principiului libertății, în felul în care acesta este definit de John Stuart Mill, unul dintre fondatorii tradiției liberale, în celebra sa lucrare, *On Liberty*. Pe scurt, în articolul *Liberty: One very simple principle*, Himmelfarb arată că, pentru Mill, principiul libertății este unul – simplu, absolut și suveran, conform căruia nu există un adevăr unic, iar acesta se poate aplica într-adevăr numai în cazul „societăților civilizate”, unde există suficientă „maturitate” din partea indivizilor. Dar maturitatea este definită de Mill numai ca depășirea vârstei majoratului. Însă o astfel de definiție a principiului libertății este pur și simplu insuficientă, fiind mult prea generală și abstractă. În acest sens, Himmelfarb afirmă că perspectiva lui Mill asupra libertății duce logic la relativism, din moment ce toate valorile sunt egale între ele.

Mulți teoreticieni liberali, cum sunt de pildă, Peter Berkowitz, Wiliam Glaston sau Judith Shklar, susțin faptul că virtuțile sunt indispensabile liberalismului, pentru a se putea susține instituțional, pentru a putea rămâne o ordine funcțională. Însă liberalismul ca sistem nu poate și nu trebuie să furnizeze aceste virtuți, dat fiind că este important să rămână un sistem neutru din punct de vedere valoric. Ceea ce propun acești autori este ca educația și virtuțile să fie generate de către instituții extrap și non-liberale, dar care fac parte din societatea liberală. Cu toate acestea ,este destul de greu să ne dăm seama, din textele autorilor mai sus menționați, care ar trebui să fie virtuțile sau valorile pe care ar trebui să le producă respectivele instituții extra- și non-liberale sau după ce criterii anumite valori ar primi totuși întâietate și care ar fi de fapt instituțiile responsabile cu educația indivizilor „maturi” și „civilizați”.

Cred că răspunsurile unor astfel de întrebări sunt cât se poate de necesare pe termen lung pentru menținerea tradiției liberale, dar cu atât mai mult în contextul ultimilor ani, în care confuzia cu privire la limite și interpretările a ceea ce dl Andrei Vieru numește „frontiere”, în noua sa carte, au crescut îngrijorător de tare. Societatea s-a radicalizat și continuă să o facă, pornind de la diferite trenduri culturale, iar „frontierele” ordinii liberale par tot mai puțin clare, punând astfel în pericol chiar această ordine.

Imagine: *Unsplash*